

■ First, there was restoration. Historic buildings came later. As an example, we need only mention the renovatio ecclesiae within the Counter-Reformation. Historic buildings came to be "restored" only in the 19th century; before that it was churches and buildings that needed interventions. Restorations start to be performed in a century obsessed with styles, with such cultural premises as Eclecticism and Historicism.

Within a two-century lapse of time, many of the interventions of modern restorers certainly need new interventions. This is usually because the interventions themselves have deteriorated, as they were performed in the most vulnerable points. However, old interventions are often outdated. They are also disturbing by the contrast that we perceive more strongly today than at the time when they were performed. Moreover, some of them have proven to be inefficient or harmful. We thus have Early Christian churches that are more Early Christian than they would have ever been, and Europe has become full of churches in pure Gothic style.

In certain cases, the interventions have radically modified the appearance of the historic buildings. Concerning the church of the former Franciscan monastery in Cluj-Napoca, today known as the Calvinist Church on Kogălniceanu Street, the whole plaster has been removed to expose the rubble masonry. In the 1950s, when these works were performed, it was believed that the "nobility" of the material should prevail. For the "connoisseur" of the time, this was a pleasant view, and for the general public, the mediaeval robustness added a note of "historicism". Despite this invented image, the historic building has imposed itself as a symbol of Cluj-Napoca and unfairly surpassed Saint Michael's Roman Catholic Church in popularity. It was an image of the taste of the "modern man". During the recent conservation works performed after 2000, there was never any question of replastering the church. The Gothic church in Dej had the same fate during the 1967 works. The designs of the recently finished conservation, provided for the church replastering, which was supported by experts, but the community protests demanded keeping the exposed uncut stone. This was an attempt of "un-conservation", but the 1967 image had imposed itself and had become historicised. The whole of Europe has experienced such incidents. Interventions severely criticised, but which remained as such. Subsequent conservations have never returned to the previous state. In the case of the Călnic Fortification, V-shaped concrete buttresses were added to a wall that was about to collapse, arguing that the authentic wall would be preserved without remaking and reweaving it. But we should not delude ourselves, and rather realize how much the early 1960s architect might have liked this shape fallen into disuse that we currently find again to be full of elegance.

The conservation of the restoration, except for the technical cases, leads to returning to a previous image, be it well-founded or even fictitious, and in certain cases to the "preservation" of previous restorations.

How is it possible to have so many such situations? It is time to redefine conservation as a continuous adaptation to the taste of the period. Moreover, we should point out that conservation is much closer to architectural creativity than we like to admit, and much more distant from science than we would believe or even wish. Recent conservation works are not that different from the restorations performed before inventing the historic building.

Dr. Arch. habil. Virgil POP

■ Mai întâi a fost restaurarea. Pe urmă a venit monumentul istoric. Pentru a ilustra, menționăm doar renovatio ecclesiae din cadrul contrareformei. De abia din secolul al XIX-lea se „restaurează” monumentele istorice; până atunci se restaurau bisericile și clădirile. Restaurările încep într-un secol obsedat de stiluri. Eclecticismul și istorismul sunt premisele culturale în care se naște restaurarea monumentelor istorice.

În intervalul de două secole desigur că multe din intervențiile restauratorilor moderni au nevoie de noi intervenții. De regulă pentru că acestea s-au degradat ele însele, fiind executate în punctele cele mai vulnerabile. Dar de multe ori intervențiile făcute sunt de obicei și deranjează chiar ele prin contrastul pe care astăzi îl simțim mai puternic decât la vremea respectivă, ori s-au dovedit ineficiente sau nocive. În felul acesta avem biserici paleocreștine mai paleocreștine decât or fi fost ele vreodată, iar Europa s-a umplut de biserici în stil gotic pur.

În unele cazuri intervenția restaurării a schimbat radical înfățișarea monumentului istoric. La biserica fostei mănăstiri franciscane din Cluj-Napoca, azi Biserica Reformată de pe strada Kogălniceanu, s-a eliminat în întregime tencuiala și s-a păstrat apareiajul din piatră nefățuită. În anii '50, când s-a făcut această restaurare, s-a considerat că trebuie să prevaleze „noblețea” materialului pur. Pentru „connaissance-ul” din epocă era o imagine plăcută, iar pentru publicul larg se adăuga o doză de „istoricitate” prin robustețea medievală. Cu toate că este o imagine inventată, monumentul s-a impus ca un simbol al Clujului, depășind, pe nedrept, în popularitate Biserica Romano-Catolică Sf. Mihail. Era o imagine gustată de „omul modern”. La restaurarea recentă de după 2000 nici nu s-a pus problema retencuirii bisericii. Biserica gotică din Dej a avut aceeași soartă la restaurarea din 1967. Proiectul de restaurare a prevăzut retencuirea bisericii având și susținerea specialiștilor, dar protestele comunității au impus păstrarea pietrei nefățuite aparente. Tentativa a fost una de „dezrestaurare”, dar noua imagine din 1967 s-a impus și s-a istoricizat. Întreaga Europă a trecut prin astfel de întâmplări. Intervențiile au fost aspru criticate, dar așa au rămas. La restaurările ulterioare nu s-a revenit la starea de dinainte. La cetatea târânească de la Călnic s-au introdus niște contraforți de beton cu geometrie în „V”. Erau necesari pentru susținerea zidului care amenința să se prăbușească. Intervenția era justificată pentru păstrarea zidului autentic fără refaceri și rețeseri. Dar nu trebuie să ne amăgim. Putem să ne dăm seama cât de mult trebuie să-i fi plăcut arhitectului de la începutul anilor '60 această formă care a căzut în desuetudine, iar astăzi ne pare din nou plină de eleganță.

Restaurarea restaurării, exceptând situațiile tehnice, conduce la revenirea la o imagine anterioară certă sau chiar una fictivă, iar în unele cazuri la „conservarea” restaurării.

Cum pot fi posibile atâtea situații? E cazul să facem o redefinire a restaurării. Aceasta e de fapt o adaptare continuă la gustul epocii. Și mai trebuie să remarcăm că restaurarea este mult mai aproape de creativitatea arhitecturală decât ne place să recunoaștem și mai îndepărtată de știință decât am crede sau măcar am dori. Restaurările recente nu sunt așa de depărtate de restaurările de dinainte de inventarea monumentului istoric.

dr. habil. arh. Virgil POP

■ Előbb volt a restaurálás. Azután jött a műemlék. Szemléletesként a renovatio ecclesiae említhető, az ellenreformáció idejéből. Csak a XIX. századtól kezdődően „restaurálják” a műemlékeket; addig csak a templomokat és az épületeket restaurálták. A restaurálások egy olyan században kezdődnek, amely a stílusok megszállottja. A műemlék-restaurálás megszületésének kulturális előfeltételei az eklektika és a historizmus voltak.

Természetesen, e két évszázadnyi időszakban a modern kori restaurátorok számos beavatkozása újabb módosításokat igényel. Általában azért, mert ezek önmagukban károsodtak, főleg ha a leggyengébb pontokon készült a kivitelezés. De a beavatkozások gyakran elavultak, és maguk is zavaróak a kontraszt miatt, amelyet ma erőteljesebben érzünk, mint annak idején, vagy pedig hatástalannak vagy károsnak bizonyultak. Ezek szerint vannak olyan őskeresztény templomok, amelyek őskeresztényibbek, mint amilyenek valaha is léteztek, és Európa megtelt fajtiszta gótikus templomokkal. Bizonyos esetekben a restaurálási beavatkozás gyökeresen megváltoztatta a műemlék megjelenését. Az egykori kolozsvári ferences kolostor templománál, a mai Furkas utcai református templomnál teljesen eltávolították a külső vakolatot, és a terméskő falazatot apparenten tartották meg. Az '50-es években, amikor erre a restaurálásra sor került, úgy vélték, hogy a tiszta anyag „nemességének” kell érvényesülnie. A korabeli műértő számára kellemes látványt nyújtott, a nagyközönség számára pedig egy adag „történetiséggel” egészült ki a falak középkori zömöksége által. Annak ellenére, hogy ez egy kitalált arculat, a műemlék Kolozsvár egyik jelképévé vált, népszerűsége igazságtalannul felülmúlta a Szent Mihály római katolikus templomét. A „modern ember” kedvelte ezt a megjelenést. A 2000 utáni, nemrég történt restaurálás fel sem vetette a templom újravakolásának kérdését. 1967-ben ugyanez volt a sorsa a dési gótikus templomnak is. Habár a A közelmúltban befejezett restaurálás tervében előírt templom újravakolását a szakemberek támogatták, a közösség tiltakozásai kikényszerítették az apparent terméskő megőrzését. A tervbeli kísérlet az előző „restaurálás leépítése” lett volna, de az 1967-es új arculat már meghonosodott és történetivé vált. Egész Európa átélt ilyen eseményeket. A beavatkozásokat kemény kritika érte, de úgy maradtak. A későbbi restaurálások sem tértek vissza az előző állapotra. A kelneki várnál néhány V geometriájú beton támpillért építettek, amelyekre az összeomlással fenyegető fal megtámasztása céljából volt szükség. A beavatkozást az eredeti fal újraépítés és újrászövés nélküli megőrzése indokolta. De ne állassuk magunkat, sejtethetjük, mennyire tetszhetett a korai '60-as évek építészének ez a forma, amely később elavulásba süllyedt, de ma megint eleganciával telnek tűnik.

A restaurálás restaurálása, a műszaki helyzeteket kivéve, visszatérést jelent egy megalapozott, vagy éppen fiktív előző megjelenéshez, bizonyos esetekben pedig a restaurálás „konzerválásához”.

Hogyan lehetséges ilyen sok helyzet? Esedékes, hogy a restaurálást újradefiniáljuk. Ez valójában a kor ízléséhez való folyamatos alkalmazkodás. És azt is meg kell jegyeznünk, hogy a restaurálás sokkal közelebb áll az építészeti kreativitáshoz, mint azt beismerni szeretnénk, és távolabb a tudománytól, mint gondolnánk, vagy legalábbis óhajtánánk. A legújabb restaurálások nem állnak annyira távol a műemlék feltalálását megelőző restaurálásoktól.

dr. habil. POP Virgil építész